

Kirjan nykyisyys ja tulevaisuus

■ TUJJA LAINE

Kirja muuttuvassa tietoympäristössä. Toimittaneet Tommi Inkinen, Markku Löytönen, Anne Rutanen. Suomen tietokirjailijat 2014.

Suomen tietokirjailijat ry. on tarttunut ajankohtaiseen aiheeseen julkaistessaan teoksen kirjan asemasta ja siinä tapahtuneista muutoksista. Internet-maailma on vaikuttanut merkittävässä määrin moniin yhteiskunnan toimintoihin ja osansa siitä on saanut myös kirja-ala. Painetulla kirjalla on hieno menneisyys, mutta sen tulevaisuus sähköisten medioiden vallatessa alaa on herättänyt paljon kysymyksiä, jopa huolta – ei vain Suomessa, vaan eri puolilla maailmaa. Tietokirjailijoiden yhteistyönä syntynyt

Kirja muuttuvassa tietoympäristössä pyrkii omalta osaltaan vastamaan näihin kysymyksiin ja herättämään uusia.

Kirjassa tarkastellaan kirjalaa varsin monipuolisesti. Mukana on näkökulmia kustannustointintaan, kirjakauppaan, kirjastolaitokseen ja kun kyse on tietokirjailijoiden laatimasta teoksesta, luonnollisesti myös tietokirjaan ja oppikirjaan. Huomiota kiinnitetään myös lukemiseen sekä kielen merkityksiin ja muutoksiin. Digitaalista kenttää käsitellään useissa artikkeleissa. Kirja lähtee liikkeelle kirjan varhaisvaiheista, savitauluista ja Gutenbergista sekä niistä muutoksista, joita kirja on elinkaarensa aikana kohdannut jo ennen nykyistä digitaalisuuden aikakautta. Muutoksia on tapahtunut ja tapahtuu emmekä pysty ennustamaan, millaisia muutoksia on vielä tulossa meidän elinaikanamme saati sen jälkeen.

Rakenteellisesti suurimmat muutokset sijoittuvat tällä hetkellä kustannus- ja kirjakauppa-alalle. Samoin kuin muualla yhteiskunnassa, kustannusalan pienet toimijat joutuvat usein väistymään suurempien tieltä resurssipulan vuoksi tai ainakin muuttamaan toimintatapojaan radikaalisti. Kaikkein selvimmän tämä näkyy antikvariaattialalla, jota kirjassa ei, kumma kyllä, käsitellä lainkaan. Kustannussyistä monet antikvaariset kirjakauppiat Suomessa, muusta Euroopasta puhumattakaan, ovat joko lopettaneet toimintansa tai siirtyneet kokonaan tai osittain nettikauppaan. Sähköisen kirjan myynti Suomessa on vielä suhteellisen vähäistä eri syistä, mutta niiden lisääntyessä kirjojen levitys siirtynee väistämättä yhä enemmän internetiin.

Voimakkaimmin muutokset näkyvät jo nyt sanomalehdistössä, jonka tilaajamäärät ovat eri puolilla romahtaneet. Lehtien lukeminen ei ole kuitenkaan vähentynyt ja moni lukija arvostaa edelleen näköislehden lukemista tablettitietokoneelta tai lukulaitteelta. Saksan kansalliskirjasto kertoi Frankfurtin kirjamessuilla, että viime vuonna sähköisen kirjallisuuden kartunta ohitti ensimmäisen kerran painetun kirjallisuuden kartunnan heidän kirjastossaan Frankfurtissa. Aika näyttää, milloin Suomessa ollaan kansalliskirjallisuuden osalta yhtä pitkällä.

Lukemisen ja kirjan lukijan kannalta muutokset eivät huolestuta. Useat kirjan artikkeleista käsittelevätkin lukemista digitaalisessa maailmassa. Niissä, kuten muissakin aiheesta kirjoitetuissa teksteissä ja tutkimuksissa, vakuutetaan, että kirjojen siirtyminen digitaaliseen muotoon ei ole vähentänyt lukemista eikä edes painetun kirjan asemaa. Lukijat ovat vain oppineet valikoimaan, mikä kirjallisuus ja missä tilanteessa on kätevinä lukea painettuna, mikä ruudun välityksellä. Näin e-kirja pikemminkin monipuolistaa lukemisen tapaa, ei suinkaan kavenna sitä. Lasten ja nuorison kohdalla se saattaa jopa lisätä innostusta lukemista ja kirjoittamista kohtaan, kun sosiaalinen media ja internet avaavat digisukupolvelle uusia mahdollisuuksia toteuttaa itseään kirjallisesti.

Myös tutkijoille digitaalisen aineiston kasvu merkitsee useissa tapauksissa parantuneita tutkimusedellytyksiä, kun aiemmin mikrofilmeiltä luettava aineisto on saatavissa selkeämmässä muodossa kotikoneelle ja esimerkiksi vaikeasti tavoitettavat opinnäytteet

voi lukea kätevästi verkon välityksellä. Tekijänoikeudet pitävät kuitenkin huolta siitä, että kirjastot eivät tyhjene, sillä tekijänoikeudenalainen aineisto, olkoon kuinka digitaalisessa muodossa hyvänsä, on edelleen luettava kirjaston seinien sisäpuolella.

Teoksen monipuolisuudesta huolimatta vielä joitakin näkökulmia jää puuttumaan. Koska lyhyessä esipuheessa viitataan myös tiedemaailmaan ja toimituskunnassa on kaksi professoria, olisi myös kirjan ja kirjallisuuden tutkimus ollut syytä nostaa esiin. Sekä kirjallisuustiede että kirjajhistoria on nyt jätetty teoksessa tarkastelun ulkopuolelle. Kuitenkin molempien kannalta kirja-alalla tapahtuneet muutokset ovat jatkuvasti esillä – ne näkyvät tutkimuksessa, opetuksessa ja näiden tieteenalojen popularisoinnissa.

Jo vuosien ajan kirjajhistorian suurimman, kansainvälisen kattojärjestön vuosikonferenssissa, SHARPissa (*Society for the History of Authorship, Reading and Publishing*), on esimerkiksi esitelty eri puolilla maailmaa valmiita ja tekeillä olevia kirjajhistorian tietokantoja ja erilaisia verkkoaineistoja. Verkoston sähköpostilistalla käydään jatkuvasti vilkasta keskustelua juuri niistä kysymyksistä, joita tässäkin kirjassa on nostettu esiin. Tämän vuotisen SHARPin jakaman DeLong -kirjapalkinnonkin voitti David McKitterickin *Old Books, New Technologies*, joka tarkastelee kirjan ja sen historian muutosta juuri digiaikakauden taustaa vasten. Helka-tietokannassa kirja näkyy olevan luettavissa myös elektronisena, tosin vain Museoviraston tunnuksilla. Tämä osoittaa, kuinka e-kirja voi yhtäaikaa olla käyttäjän

kannalta lähellä, mutta kuitenkin tavoittamattomissa.

Kirja muuttuvassa tietoympäristössä on kirjan tämänhetkiseen tilanteeseen pureutuva julkaisu, joka tarjoaa tietoa kirja-alan nykytilasta ja antaa ajattelemisen sekä keskustelun aihetta kaikille kirjan tilasta kiinnostuneille. Muodoltaan se on läpileikkaus, jossa jokainen kirjoittaja on lähestynyt teemaa omalta kannaltaan eikä kirjassa ole pyritty yhtenäiseen kokonaisuuteen. Tämän vuoksi siitä syntyy hieman hajanainen vaikutelma. Lopullista totuutta kirja ei pysty tarjoamaan eikä se liene ollut kirjan tekijöiden tarkoituskaan. Siinä nostetaan kuitenkin hyvin esiin muutosten tuomia etuja ja haittoja ja vakuutellaan huolestuneille, ettei kirja esineenä ole vielä aikansa elänyt, vaikka se onkin osittain muuttanut muotoaan.

Kirjoittaja on kirjajhistorian professori Helsingin yliopistossa.